

Nog geen gamechangers Kiezers stemmen vooral inhoudelijk

POLITIEKE PEILING I&O RESEARCH

1 maart 2017

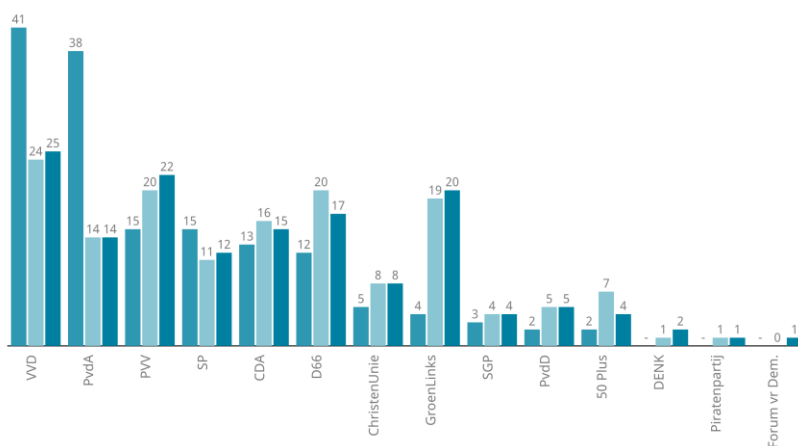
Nog geen *gamechangers*

In de I&O-peiling van 28 februari (die liep van vrijdagmiddag 18 uur tot en met maandag 8 uur) zien we geen grote wijzigingen ten opzichte van twee weken geleden. De VVD blijft virtueel aan kop gaan met 25 zetels (was 26). De PVV daalt niet verder en staat nu op 22 zetels (was 20). 50 Plus levert drie zetels in. GroenLinks behaalt met 20 zetels de hoogste score tot nu toe.

Zetelpeiling I&O Research

■ TK2012 ■ 14 feb. 2017 ■ 28 feb. 2017

Bron: I&O Research

Men stemt vooral inhoudelijk

Kiezers bepalen hun keuze vooral op inhoudelijke gronden. Men kijkt naar het partijprogramma, ideologie en of de partij opkomt voor mensen zoals zichzelf. Ook een stabiel bestuur van het land of goede oppositie vindt men belangrijk. De persoon van de lijsttrekker telt minder – voor één op de vijf – mee. De lijsttrekker geeft, na de inhoud, relatief vaak de doorslag bij GroenLinks (Jesse Klaver) en VVD (Mark Rutte). Kiezers van VVD (57%) en CDA (51%) vinden dat vooral deze partijen zorgen voor een stabiel bestuur van het land. Opvallend genoeg scoort regeringspartij PvdA op dit aspect met 32% even hoog als oppositiepartij D66 (33%).

Invloed 'events'

In deze peiling besteedden we speciale aandacht aan drie gebeurtenissen: Twee debatten (RTL- en Radio 1-debat), de manier waarop Henk Krol de verlaging van de AOW-leeftijd verdedigde en de aanval in de Telegraaf op Jesse Klaver. Geen van deze 'events' lijkt beslissende beweging in de verkiezingsstrijd te bewerkstelligen.

Debatten RTL en Radio 1 hebben weinig invloed

Het RTL-debat lijkt weinig tot geen invloed te hebben gehad op het voorgenomen stemgedrag en de waardering voor de lijsttrekkers. Onder de debatkijkers scoren de kopstukken die eraan deelnamen hoger dan degenen die er niet aan deelnamen, met uitzondering van Roemer. Maar dit komt vooral doordat kiezers van CDA, D66, GroenLinks, PvdA en SP vaker keken naar het debat dan kiezers van PVV en VVD. Pechtold werd door degenen die het RTL-debat zagen het vaakst als winnaar aangewezen, maar D66 profiteert daar electoraal niet van en Pechtold steeg niet in *overall* waardering (stabiel op een 6,0). Er is weinig verschil in de periode voor of na het debat.

Rutte – die net als Wilders niet meedeed – wordt net zo goed gewaardeerd door de debat-kijkers als de niet-kijkers; Wilders wordt door debat-kijkers wel lager gewaardeerd dan door niet-debatkijker, maar zowel VVD als PVV zijn stabiel in de peiling.

Van het Radio 1-debat kregen beduidend minder kiezers iets mee en de 'winnaar' was nog minder duidelijk. Het effect van dit debat lijkt daarmee nog beperkter dan het RTL-debat.

AOW-geklungeld kost 50 Plus zetels

Van deze vier situaties heeft het verdedigen van de verlaging van de AOW door Henk Krol de meest (aantoonbare) invloed. 50 Plus daalt van 7 naar 4 zetels en de waardering voor Henk Krol daalde van een 4,5 naar een 4,0. Voor de helft van degenen die twee weken geleden nog 50 Plus wilden stemmen heeft zijn optreden in sterke of beslissende mate meegespeeld om 50 Plus de rug toe te keren.

Jesse Klaver weinig last van aanval Telegraaf

Op zaterdag 18 februari nam de Telegraaf Jesse Klaver kritisch onder de loep. De krant noemde zijn jeugdverhalen 'op z'n minst aangedikt'. Ook daarna werd Jesse Klaver vanuit verschillende kanten aangevalen. Deze publiciteit lijkt evenmin veel invloed te hebben gehad. Voor slechts 4 procent had dat grote invloed op het voorgenomen stemgedrag. De waardering voor Jesse Klaver daalde (van een 6,3 naar een 6,1, waardoor hij Gert-Jan Segers moet voorlaten als meest populaire lijsttrekker), maar in zetels is GroenLinks stabiel.

Verantwoording

Dit blijkt uit landelijk representatief onderzoek van **I&O Research** onder 3.043 Nederlanders van 18 jaar en ouder. Het onderzoek werd uitgevoerd van vrijdag 24 tot en met dinsdagochtend 28 februari 2017.

Van vrijdag tot maandag vulden n = 2.333 respondenten de vragenlijst in, van maandag tot dinsdagochtend n = 710.

De onderzoeksresultaten zijn herwogen na herweging op geslacht, leeftijd, regio en opleidingsniveau.

Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges.

De zetelpeilingvraag is gebaseerd op diegenen die zeggen 'zeker' te gaan stemmen. Dit betref n=1.991 respondenten. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95%. Bij de belangrijkste uitkomsten is er sprake van een marge van plus of min 1 à 3 procent. Bij de score voor de VVD (16,2%) is er sprake van een marge van plus of min 1,6%. De VVD scoort dus tussen de 14,6 en 17,8%.

Meer informatie

- Peter Kanne, 06-31943707

Zetelpeiling 28 februari

50 Plus levert drie zetels in

In de I&O-peiling van 28 februari (die liep van vrijdagmiddag 18 uur tot en met maandag 8 uur) heeft 50 Plus drie zetels ingeleverd en de partij van Henk Krol daalt daarmee van 7 naar 4 zetels (van 5,0 naar 3,2 procent, dit is een significante daling). Ook D66 levert drie zetels in (van 20 naar 17 zetels, van 13,1 naar 10,8 procent, maar dit is een niet-significante daling). Ook de andere verschuivingen zijn niet-significant.

De VVD blijft virtueel aan kop gaan met 25 zetels (was 26). De PVV daalt niet verder en staat nu op 22 zetels (was 20).

GroenLinks behaalt de hoogste score tot nu toe, met 20 zetels. Voor DENK noteren we nu 2 zetels (was 1). PiratenPartij en Forum voor Democratie behouden beide 1 zetel.

Tabel 1 Zetelpeiling¹

(exclusief blanco, weet ik niet en wil ik niet zeggen. Basis: "zeker van plan te gaan stemmen", n=1.991; 28 februari 2017)

	TK ²	PEILING												+/- t.o.v 14-2	+/- t.o.v TK12
		Zetels													
	Sept 2012	Jan. '16	Feb. '16	Mrt '16	Jun. '16	Sep. '16	3 nov '16	21 nov. '16	20 dec. '16	16 jan. '17	31 jan '17	14 febr '17	28 febr '17		
VVD	41	26	26	27	27	28	28	27	23	26	25	24	25	+1	-16
PvdA	38	15	17	19	16	19	18	17	16	17	12	14	14	0	-24
PVV	15	27	26	25	31	27	21	30	33	26	26	20	22	+2	+7
SP	15	16	16	16	17	14	15	15	11	10	13	11	12	+1	-3
CDA	13	17	15	16	16	13	16	12	12	15	14	16	15	-1	+2
D66	12	18	16	16	12	13	16	13	15	13	15	20	17	-3	+5
ChristenUnie	5	6	6	6	6	5	6	6	5	5	7	8	8	0	+3
GroenLinks	4	14	14	14	12	14	14	12	18	19	18	19	20	+1	+16
SGP	3	4	4	3	4	3	4	4	4	4	4	4	4	0	+1
PvdD	2	3	5	4	3	3	5	4	4	5	5	5	5	0	+3
50 Plus	2	4	5	4	6	9	6	9	8	7	9	7	4	-3	+2
VNL	-	0	0	0	0	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0
DENK	-	-	-	-	0	0	0	0	0	1	1	1	2	0	1
Piratenpartij	-	-	-	-	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0	1
Forum vr Dem.	-	-	-	-	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	1
GeenPeil	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0
Nwe Wegen	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0
Artikel 1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0
TOTAAL	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150		

Bron: I&O Research, maart 2017

¹ Vraagstelling: Stel dat u op 15 maart gaat stemmen, op welke partij zou u dan stemmen?

² Geen rekening gehouden met opstappen Kamerleden PVV, PvdA, VVD en 50 Plus.

Tabel 2**Zetelpeiling in percentages** Tweede Kamer verkiezingen (% van de stemmen)

(exclusief blanco, ongeldig, weet ik niet en wil ik niet zeggen. Basis: "zeker van plan te gaan stemmen", n=1.991)

PEILING TK – I&O RESEARCH												
	%											
	Jan. '16	Feb. '16	Mrt. '16	Jun. '16	Sep. '16	3 Nov. '16	21-11 '16	20-12 '16	16-1 '17	31-1 '17	14-2- '17	28-2- '17
VVD	16,9	17,0	18,0	17,4	18,5	18,1	17,7	14,9	16,9	16,2	15,1	16,2
PvdA	9,7	11,5	12,4	10,2	12,5	11,7	11,2	10,8	11,2	8,1	8,9	9,1
PVV	17,6	16,9	16,2	20,3	17,6	14,0	19,4	21,4	17,0	16,7	12,6	14,0
SP	10,7	10,7	10,9	11,3	9,2	9,6	9,5	7,2	6,5	8,5	7,5	7,9
CDA	10,9	9,8	10,6	10,8	8,9	10,2	7,9	8,0	9,4	9,0	10,5	9,7
D66	12,1	10,3	10,4	8,0	8,4	10,4	8,6	9,7	8,7	10,0	13,1	10,8
ChristenUnie	4,4	4,2	3,9	3,9	3,3	3,9	4,4	3,7	3,7	4,7	5,6	5,5
GroenLinks	9,2	9,4	9,0	7,8	9,5	9,6	8,0	11,5	12,6	11,4	12,2	13,2
SGP	2,6	2,8	2,5	2,8	2,2	3,0	2,8	2,8	2,6	3,1	2,9	3,0
PvdD	2,6	3,4	2,9	2,5	2,2	3,6	2,6	2,8	3,2	3,3	3,6	3,5
50 Plus	2,9	3,6	3,1	4,4	6,4	4,4	5,8	5,2	4,7	5,8	5,0	3,2
VNL	0,3	0,0	0,0	0,6	1,3	0,8	1,0	0,6	0,3	0,3	0,5	0,6
DENK	-	-	-	0,0	0,0	0,3	0,3	0,3	1,1	1,1	0,8	1,4
Piratenpartij	-	-	-	0,0	0,0	0,3	0,4	0,8	0,7	0,5	0,7	0,7
Forum v D	-	-	-	0,0	0,0	0,3	0,5	0,0	0,7	0,8	0,6	1,0
GeenPeil	-	-	-	-	-	-	-	0,2	0,2	0,1	0,4	0,1
Nwe Wegen	-	-	-	-	-	-	-	0,3	0,2	0,2	0,1	0,2
Artikel 1	-	-	-	-	-	-	-	-	0,3	0,2	0,1	0,0
TOTAAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: I&O Research, 1 maart 2017

Switchmotieven 50 Plus

50 Plus levert dus drie zetels in en gaat van 7 naar 4 zetels. Degenen die in de vorige peiling nog kozen voor 50 Plus en nu niet meer, kiezen nu in ongeveer gelijke mate voor PvdA, VVD, PVV en SP. Voor de helft van deze groep is 50 Plus nog steeds een partij die men overweegt (als tweede of derde keuze). We hebben de situatie rondom 50 Plus en de AOW (wel of niet verlagen naar 65 jaar, de kosten daarvan volgens het CPB) voorgelegd aan de respondenten³. 83% heeft er iets van meegekregen, 41% is ook inhoudelijk goed op de hoogte. Voor 51% van degenen die twee weken geleden nog 50 Plus wilden stemmen maar nu niet meer heeft dit in sterke of beslisende mate meegespeeld om 50 Plus de rug toe te keren, voor 31% speelde dit enigszins mee.

"Ik ben het op veel punten eens met de standpunten van 50plus, maar toen en nu niet met hun standpunt over handhaving van de pensioengerechtigde leeftijd op 65 jaar. Dit is onbetaalbaar. Met name het optreden van de lijsttrekker Krol heeft mij uiteindelijk doen terugkeren naar een van mijn traditionele voorkeuren CDA. (geswitcht van 50 Plus naar CDA).

"Omdat de heer Krol zijn beloftes niet waar kan maken." (Naar PvdA).

"Het gedraai van de lijsttrekker over de AOW-leeftijd. Hij kan het niet hardmaken." (Naar VVD).

"Heb toch meer vertrouwen in de SP dan 50+. Niet vanwege de personen Roemer en Krol maar vanwege het feit dat de SP haar programma heeft laten doorrekenen en 50+ dit niet heeft gedaan." (Naar SP).

"Het bleek dat er nu al problemen waren met de keuze voor pensioen naar 65 jaar. Het blijkt wel weer dat het allemaal een pot nat is, daarom is de SP de keuze net als vorig jaar." (Naar SP).

"Stommitieit Henk Krol t.a.v. pensioenleeftijd en AOW." (Naar D66)

De waardering voor Henk Krol daalde van een 4,5 begin februari naar een 4,0 nu.

---

³ De peiling liep tot en met dinsdagochtend. Het effect is dus zonder AOW/WAO-verspreking bij Jinek en het rustiger aandoen van Henk Krol.

Men stemt vooral inhoudelijk

Als we de vraag 'waarom stemt u op deze partij?' iets anders formuleren (meer in termen van stemmotieven), dan blijkt dat men vooral voor de inhoud gaat (partijprogramma, ideologie, komt op voor mensen zoals ik) of zaken die te maken hebben met het bestuur van het land (stabiele regeringskandidaat, goede oppositie) en veel minder voor de persoon van de lijsttrekker. Per partij zijn er wel verschillen.

Inhoudelijk en op ideologie wordt vooral gestemd op de PvdD, GroenLinks, ChristenUnie en SP.

50 Plus en de SP worden gekozen omdat ze gezien worden als partij die 'opkomt voor mensen zoals ik'.

De lijsttrekker geeft vaak de doorslag bij GroenLinks (Jesse Klaver) en VVD (Mark Rutte).

VVD (57%) en CDA (51%) zorgen vooral voor een stabiel bestuur van het land. Opvallend genoeg scoort regeringspartij PvdA op dit aspect met 32% even hoog als oppositiepartij D66 (33%).

Op VVD en PvdA stemt men ook vaak uit gewoonte. Goede oppositie komt vooral van SP en GroenLinks.

Op advies van een stemhulp komt men relatief vaak terecht bij ChristenUnie en 50 Plus.

De invloed van de peilingen blijkt relatief klein. Hooguit kunnen we zeggen dat de PvdA enig voordeel heeft van de lage stand in de peilingen: 10 procent zegt dit 'underdog effect' mee te laten wegen.

Tabel 3

Redenen voor partijkeuze naar huidige stemvoorkeur (meerdere antwoorden mogelijk)⁴

	TOTAAL	VVD	PvdA	PVV	SP	CDA	D66	CU	GL	PvdD	50+
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
De standpunten / het partijprogramma van deze partij	49	48	52	42	60	39	59	68	66	63	39
De ideologie van deze partij	37	27	46	35	49	32	38	59	62	72	15
Deze partij komt op voor mensen zoals ik	25	23	20	43	49	24	16	24	16	13	72
Deze partij zorgt voor een stabiel bestuur van Nederland	23	57	32	5	5	51	33	28	7	3	1
De lijsttrekker / leider van deze partij	21	37	23	15	16	18	31	17	36	13	5
Deze partij voert goed oppositie tegen regeringspartij(en)	12	2	3	18	23	19	19	15	24	15	7
Uit gewoonte, ik stem (bijna) altijd op deze partij	12	26	28	4	11	19	15	14	8	4	3
Een online stemhulp (StemWijzer/Kieskompas) adviseerde mij dit	10	11	11	6	13	8	8	15	10	12	14
Ik ben tegen de andere partijen (anders dan de partij waar ik op stem)	9	11	7	23	7	6	3	3	7	6	19
Dat is strategisch slim (ik houd rekening met een mogelijke regering)	9	22	6	4	4	18	12	1	10	2	5
De partij doet het goed in de peilingen	3	4	1	6	0	4	3	1	4	4	5
Deze partij komt op voor mijn regio	2	1	1	3	3	5	0	2	1	5	0
De partij doet het slecht in de peilingen	1	0	10	0	0	1	0	0	0	0	0
Anders	6	2	2	5	0	3	3	6	1	4	3

Bron: I&O Research, maart 2017

⁴ De exacte vraagstelling luidt: Welke van onderstaande onderwerpen spelen een belangrijke rol bij uw keuze voor <(partij van eerste voorkeur)>? Hierbij konden meerdere antwoorden worden gegeven.

Gezondheidszorg en normen & waarden belangrijkste thema's

Net als in eerdere peilingen zien we dat de gezondheidszorg en normen & waarden de belangrijkste onderwerpen voor de kiezers zijn bij het bepalen van een stemkeuze. Gevolgd door sociale voorzieningen & armoedebestrijding en immigratie & asiel. Het valt op dat culturele onderwerpen zoals immigratie en veiligheid iets minder lijken te worden dan een half jaar geleden.

Voor VVD-stemmers zijn de overheidsfinanciën (met 61%) het belangrijkste, gevolgd door werkgelegenheid en normen en waarden. Voor PVV-stemmers is dat vooral immigratie & asiel en de dreiging van terrorisme. GroenLinks-kiezers vinden duurzaamheid en energie het belangrijkste. Voor D66-kiezers is dat vooral onderwijs en gezondheidszorg. En CDA-kiezers kijken vooral naar normen & waarden en gezondheidszorg.

Tabel 4

Belang van onderwerpen bij partijkeuze naar huidige stemvoorkeur (juni 2016 /februari 2017; meerdere antwoorden mogelijk)⁵

	TOTAAL		VVD		PvdA		PVV		SP		CDA		D66		GL	
	jun-16	feb-17	jun-16	feb-17	jun-16	feb-17	jun-16	feb-17	jun-16	feb-17	jun-16	feb-17	jun-16	feb-17	jun-16	feb-17
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Gezondheidszorg	54	48	33	31	50	52	50	37	80	80	59	49	50	47	43	49
Normen en waarden	49	48	52	53	40	36	38	44	42	36	71	68	41	44	36	36
Sociale voorzieningen	43	37	14	11	67	61	38	27	69	71	45	38	33	20	49	50
Immigratie en asiel	41	33	42	35	32	27	88	77	17	15	26	19	22	16	31	33
Werkgelegenheid	35	32	50	55	54	55	15	17	45	42	40	28	31	29	25	22
Onderwijs	29	32	24	26	37	37	9	8	32	28	40	25	54	74	39	37
Europese Unie	33	32	29	36	34	30	58	49	13	14	26	38	43	44	28	31
Veiligheid	37	31	49	49	24	18	54	52	19	19	48	43	29	18	9	10
Relatie autochtone Nederlanders en migranten	31	30	25	20	32	38	62	46	12	23	23	22	24	29	34	40
Inkomensbeleid	33	30	38	48	49	55	17	7	55	46	26	21	34	15	31	33
Duurzaamheid / milieu	24	28	12	12	33	30	2	3	21	22	21	15	34	38	68	75
Economie / overheidsfinanciën	31	27	63	61	30	33	14	11	25	21	38	24	36	30	19	21
Ethische zaken	20	22	23	15	32	22	8	9	13	20	19	16	33	34	22	30
Dreiging van terrorisme	22	19	26	28	6	7	58	59	5	5	22	15	6	5	1	4
Energie	16	19	9	11	27	18	2	1	11	14	11	8	26	25	53	57
Inspraak en democratie	25	19	26	19	31	19	24	22	33	25	26	17	39	31	22	13
Leefbaarheid in de wijken	24	18	14	13	36	24	36	32	32	27	24	16	13	8	13	13
Religieuze zaken	13	16	6	4	0	6	24	25	1	4	31	21	3	4	0	2
Woningmarkt / huren	20	15	20	14	30	21	15	13	38	36	17	13	14	7	17	11
Verkeer en (openbaar) vervoer	15	13	32	28	16	11	5	3	11	11	15	11	9	12	19	19
Dierenwelzijn	8	10	2	3	5	5	6	7	7	8	4	2	4	9	9	19
Kunst / cultuur	8	8	7	4	18	13	1	2	5	9	7	5	13	17	20	19
Anders	4	4	3	4	5	2	4	1	3	4	5	8	2	2	3	3

Bron: I&O Research, maart 2017

⁵ De exacte vraagstelling luidt: Welke van onderstaande onderwerpen spelen een belangrijke rol bij uw keuze voor <(partij van eerste voorkeur)? Hierbij konden meerdere antwoorden worden gegeven.

Lijsttrekkers

Van de lijsttrekkers is Gert-Jan Segers nu de meest populaire met een 6,3. Jesse Klaver daalt iets, van een 6,3 naar een 6,1. Pechtold, Asscher en Rutte zitten daar direct achter met een 5,9. De waardering voor Henk Krol daalde van een 4,5 begin februari naar een 4,0 nu.

Tabel 5

Waardering politici (rapportcijfer 1-10)⁶

	SEPTEMBER 2016	NOVEMBER 2016	JANUARI 2017	BEGIN FEBRUARI 2017	EIND FEBRUARI 2017
Gert-Jan Segers	6,0	-	6,2	6,3	6,3
Jesse Klaver	6,0	6,2	6,3	6,3	6,1
Alexander Pechtold	5,7	5,9	5,9	6,0	6,0
Lodewijk Asscher	6,0	6,0	6,0	5,8	5,9
Mark Rutte	5,8	5,8	6,1	5,6	5,9
Kees van der Staaij	5,7	-	5,6	5,9	5,8
Sybrand Buma	5,7	5,7	5,6	5,8	5,8
Emile Roemer	5,8	5,7	5,6	5,8	5,7
Marianne Thieme	4,8	-	5,1	5,1	5,2
Henk Krol	4,4	4,4	4,4	4,5	4,0
Geert Wilders	3,7	3,6	3,8	3,9	3,7
Jan Roos	3,5	3,3	3,1	3,2	3,0

Bron: I&O Research, maart 2017

⁶ De vraag luidde: "Hieronder ziet u de politici die u (van naam) kent. Kunt u aangeven – met een cijfer van 1 tot 10 – hoe u deze politicus waardeert? (1=heel slecht, 10=heel goed)" Daarnaast was het mogelijk om het antwoord 'weet niet' te geven.

Invloed 'events'

In deze peiling besteedden we speciale aandacht aan drie gebeurtenissen: Het RTL-debat en het Radio 1-debat, de manier waarop Henk Krol de verlaging van de AOW-leeftijd verdedigde en de aanval in de Telegraaf op Jesse Klaver. Geen van deze 'events' lijkt beslissend in de verkiezingsstrijd.

50 Plus en de AOW

Van deze situaties heeft het verdedigen van de verlaging van de AOW door Henk Krol de meest (aantoonbare) invloed. 50 Plus daalt van 7 naar 4 zetels en de waardering voor Henk Krol daalde van een 4,5 naar een 4,0. Voor de helft van degenen die twee weken geleden nog 50 Plus wilden stemmen heeft dit in sterke of beslissende mate meegespeeld om 50 Plus de rug toe te keren.

Tabel 6

In hoeverre spelen de volgende kwesties mee in uw partijkeuze voor de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart?

	JESSE KLAVER EN DE TELEGRAAF	HENK KROL EN DE AOW
	%	%
Niet	70	54
Nauwelijks	16	15
Enigszins	8	16
In sterke mate	3	10
Heeft me van mening doen veranderen	1	2
Weet niet	2	3

Bron: I&O Research, maart 2017

Jesse Klaver en de Telegraaf

Op zaterdag 18 februari nam de Telegraaf Jesse Klaver kritisch onder de loep. De krant noemde zijn jeugdverhalen 'op z'n minst aangedikt'. Ook daarna werd Jesse Klaver vanuit verschillende kanten aangevalen. Deze publiciteit lijkt evenmin veel invloed te hebben gehad. Voor slechts 4 procent had dat grote invloed op het voorgenomen stemgedrag. De waardering voor Jesse Klaver daalde (van een 6,3 naar een 6,1, waardoor hij Gert-Jan Segers moet voorlaten als meest populaire lijsttrekker), maar in zetels is GroenLinks stabiel.

Debatten RTL en Radio 1

Het RTL-debat lijkt weinig tot geen invloed te hebben gehad op het voorgenomen stemgedrag en de waardering voor de lijsttrekkers. Onder de debatkijkers scoren de kopstukken die eraan deelnamen hoger dan degenen die er niet aan deelnamen, met uitzondering van Roemer. Pechtold werd door degenen die het RTL-debat zagen het vaakst als winnaar aangewezen, maar D66 levert drie zetels in in de I&O-peiling en Pechtold steeg niet in *overall* waardering (stabiel op een 6,0). Er is weinig verschil in de periode voor of na het debat. Rutte – die net als Wilders niet meedeed – wordt net zo goed gewaardeerd door de debat-kijkers als de niet-kijkers; Wilders wordt door debat-kijkers wel lager gewaardeerd dan door niet-debatkijkers, maar zowel VVD als PVV zijn stabiel in de peiling.

Pechtold scoort een 6,6 onder degenen die het debat hebben gezien en een 6,2 onder degenen die er over gehoord hebben. Voor Asscher is dat respectievelijk een 6,2 en een 5,8 en voor Klaver een 6,5 en een 6,1. Buma en Roemer scoren niet hoger onder debat-kijkers.

Van het Radio 1-debat kregen beduidend minder kiezers iets mee en de 'winnaar' was nog minder duidelijk. Het effect van dit debat lijkt daarmee nog beperkter dan het RTL-debat.

Tabel 7

Debat op RTL van zondagavond 26 februari

	TO-TAAL	VVD	PVDA	PVV	SP	CDA	D66	CU	GL
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Heeft u het eerste debat op zondagavond 26 februari op RTL gezien of reacties en commentaren gelezen? ⁷									
Ja, debat (gedeeltelijk) gezien	18	15	23	18	15	26	29	9	29
Reacties en commentaren gelezen	24	31	25	44	16	21	18	21	33
Nee	58	53	52	39	69	53	53	71	39
Wie heeft het volgens u het best gedaan tijdens dit debat?									
Alexander Pechtold	26	38	14	5	11	2	82	32	23
Jesse Klaver	11	2	6	6	5	3			37
Sybrand Buma	10	13	2	6		47	2		2
Lodewijk Asscher	6	8	30			4	2	14	4
Emile Roemer	3			15	23				
Weet niet	43	40	47	67	60	44	13	53	34

Tabel 8

Debat op Radio 1 van vrijdagmiddag 24 februari

	TO-TAAL	VVD	PVDA	PVV	SP	CDA	D66	CU	GL
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Heeft u het eerste debat op vrijdagmiddag 24 februari op Radio 1 gehoord of reacties en commentaren gelezen?									
Ja, debat (gedeeltelijk) gehoord	5	4	11	1	3	7	6	9	9
Reacties en commentaren gelezen	25	31	35	17	19	26	32	28	27
Nee	70	65	54	83	78	68	62	63	64

⁷ Deze vraag is voorgelegd aan 710 respondenten die op maandag of dinsdag de vragenlijst invulden, na het debat van zondagavond dus.

Tabel 9

Debat op Radio 1 van vrijdagmiddag 24 februari

	TO-TAAL	VVD	PVDA	PPV	SP	CDA	D66	CU	GL
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Wie heeft het volgens u het best gedaan tijdens dit debat?									
Jesse Klaver	9	6	13	3	9	6	4	1	25
Lodewijk Asscher	6	2	18			7	1	7	4
Mark Rutte	5	18	1	3		7	6	6	1
Alexander Pechtold	5	6	1	4		2	22		2
Emile Roemer	4	1	1	15	36	2	2		
Kees van der Staaij	4	3	1	1	3	0		9	1
Gert-Jan Segers	1					3	1	16	
Sybrand Buma	3			13		10	1	7	3
Weet niet	63	64	64	61	53	62	64	54	65

Tabel 10 Invloed RTL-debat op waardering lijsttrekkers⁸

	TOTAAL	RTL-DEBAT GEZIEN	EROVER GEHOORD	GEEN VAN BEIDE
Gert-Jan Segers	6,3	6,6	6,2	6,5
Jesse Klaver	6,1	6,5	6,1	6,2
Alexander Pechtold	6,0	6,6	6,2	6,1
Mark Rutte	5,9	6,2	6,1	6,1
Lodewijk Asscher	5,9	6,2	5,8	6,2
Kees van der Staaij	5,8	5,8	5,6	6,0
Sybrand Buma	5,8	5,7	5,6	5,9
Emile Roemer	5,7	5,6	5,7	5,9
Geert Wilders	3,7	2,9	3,0	3,5

⁸ Deze vraag is voorgelegd aan 710 respondenten die op maandag de vragenlijst invulden, na het debat van zondagavond dus.

Onderzoeksverantwoording

Dit blijkt uit landelijk representatief onderzoek van **I&O Research** onder 3.043 Nederlanders van 18 jaar en ouder. Het onderzoek werd uitgevoerd van vrijdag 24 tot en met dinsdagochtend 28 februari 2017. Van vrijdag tot maandag vulden n = 2.333 respondenten de vragenlijst in, van maandag tot dinsdagochtend n = 710.

Het grootste deel van de deelnemers is afkomstig uit het I&O Research Panel (n=2.679), n=153 deelnemers zijn via PanelClix benaderd voor dit onderzoek en n=216 Nederlanders met een migratie-achtergrond werden face-to-face bevestigd. Deze laatste groep beantwoordde slechts de peilingvragen plus de onderwerpen die bijdragen aan de stemvoorkeur.

De zetelpeilingvraag is gebaseerd op diegenen die zeggen 'zeker' te gaan stemmen. Dit betref n=1.991 respondenten.

Weging en marges

De onderzoeksresultaten zijn herwogen na herweging op geslacht, leeftijd, regio en opleidingsniveau. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard. Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken.

Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95%. Bij de belangrijkste uitkomsten is er sprake van een marge van plus of min 1 à 3 procent. Bij de score voor de VVD (16,2%) is er sprake van een marge van plus of min 1,6%. De VVD scoort dus tussen de 14,6 en 17,8%.

I&O Research Panel

Het I&O Research Panel is geworven op basis van aselecte personen- en huishoudensteekproeven op traditionele manier (geen zelfaanmelding). De respondenten hebben geen financiële vergoeding gehad voor hun aanmelding voor het panel. Ook voor deelname aan dit onderzoek kregen respondenten uit het I&O Research Panel geen vergoeding.

I&O Research

I&O Research is een maatschappelijk betrokken bureau voor beleids- en marktonderzoek. Het is onze missie bij te dragen aan beter onderbouwde keuzes van onze klanten, op basis van onderzoek en advies. Wij werken voor overheids- en non-profitorganisaties. I&O Research is de laatste jaren gegroeid tot het zevende marktonderzoeksbureau van Nederland. In de sector 'overheid & onderwijs' is I&O Research de nummer 1 (volgens de MarktOnderzoeksAssociatie, MOA, 2016). I&O Research heeft vestigingen in Amsterdam en Enschede.

I&O Research is lid van de MarktOnderzoeksAssociatie (MOA), maakt deel uit van de Research Keurmerk Groep en onderschrijft de internationale ICC/ESOMAR gedragscode voor markt- en sociaalwetenschappelijk onderzoek. I&O Research is ISO 9001- en ISO 20252-gecertificeerd. Het online onderzoekspanel (I&O Research Panel) is ISO 26362-gecertificeerd. Dit is de norm voor online en offline access panels.